

Western Cape
Government

Wes-Kaap Onderwysdepartement
Direktoraat: Curriculum FET

LEWENSORIËNTERING

HERSIENINGSBOEKIE 2025

KWARTAAL 3&4

Graad 12

Hierdie hersieningsprogram is ontwerp om jou te help om die kritieke inhoud en vaardighede wat jy gedurende die 3rd kwartaal gedek het, te hersien . Die doel is om jou voor te berei om die sleutelkonsepte te verstaan en om jou die geleentheid te bied om die vereiste standaard en die toepassing van die kennis vas te stel wat nodig is om suksesvol te wees in die eksamen.

Vraag 1

1.1 Verskeie opsies word as moontlike antwoorde op die volgende vrae verskaf. Kies die antwoord en skryf slegs die letter (A–D) langs die vraagnommers (1.1.1–1.1.9), byvoorbeeld 1.1.11 D.

1.1.1 'n Strategie om leefstylsiektes te voorkom, kan behels om...

- A. Mense te help en aan te moedig om behandelingsinstruksies te volg en hul medikasie te neem.
 - B. vermy die gewoontes en gedrag wat bydra tot leefstylsiektes.
 - C. ontvang mediese behandeling soos chemoterapie en bestraling.
 - D. let op simptome en kry vroeg behandeling wanneer die siekte begin
- (1)

1.1.2 Faktore wat bydra tot leefstylsiektes sluit in dieet, seksuele gedrag, ...

- A. 'n Fisieke aktiwiteit en dwelmmisbruik.
 - B. hipertensie en kulturele praktyke.
 - C. tuberkulose en dwelmmisbruik.
 - D. kanker en kulturele praktyke.
- (1)

1.1.3 Die sosiale impak van langtermyndeelname aan fisiese aktiwiteite sal lei tot ...

- A. 'n Beheer van jou bloeddruk.
 - B. het skoolprestasie verhoog.
 - C. 'n gunstige uitwerking op produktiwiteitsvlakke.
 - D. beter vriendskappe en kommunikasievaardighede.
- (1)

1.1.4 Mense wat onveilige seksuele gedrag beoefen, loop die risiko van MIV en ...

- A. Prostaatkanker, hipertensie en siektes van die hart.
 - B. hipertensie, longkanker en sifilis.
 - C. servikale kanker, sifilis en gonorree.
 - D. hipertensie, gonorree en lewerkanker.
- (1)

1.1.5 Koördinasie in 'n fisiese aktiwiteit is die vermoë om ...

- A. Koppel al die liggaamsdele in een gladde beweging.
 - B. pas maksimum krag toe op die spiere in die liggaam.
 - C. beweeg die liggaam vrylik deur 'n volle bewegingsreeks.
 - D. balanseer jou liggaam wanneer jy 'n fisiese aktiwiteit uitvoer.
- (1)

1.2 Gee EEN woord/term vir ELK van die volgende beskrywings. Skryf slegs die woord/term langs die vraagnommers (1.2.1 tot 1.2.3) in die ANTWOORDEBOEK neer.

- 1.2.1 Watter term word gebruik om spiere se vermoë om te strek en gewrigte vrye beweging toe te laat, te beskryf ?
(1)
- 1.2.2 Gee die naam van die chroniese siekte wat glukosevlakke in die bloed beïnvloed.
(1)
- 1.2.3 Kanker, hipertensie, hartsiektes van die hart en seksueel oordraagbare infeksies soos MIV/Vigs is voorbeelde van watter siekte.
(1)
- 1.2.4 Die proses om 'n genesende dwelmverslaafde te help om effektief te funksioneer in samelewing.
(1)
- 1.2.5 Spesifieke fisiese aktiwiteite wat op verskillende stasies gedoen word, elk met 'n stel instruksies in 'n gemerkte area.
(1)

Beantwoord die volgende vrae deur die antwoord langs die vraagnommers (1.3.1 tot 1.3.3) in die ANTWOORDEBOEK te skryf. Skryf die antwoorde in volsinne

- 1.3.1 Beskryf in u eie woorde die verskil tussen gesondheid en fiksheid met betrekking tot liggaamlike opvoeding.
(1 + 1) (2)
- 1.3.2 Verduidelik TWEE maniere waarop sommige godsdienstige en kulturele praktyke swak gesondheid kan veroorsaak.
(2 x 2) (4)
- 1.3.3 Noem DRIE persoonlike veiligheidsmaatreëls wat 'n mens kan tref om die risiko van besering te verminder wanneer jy aan fisiese aktiwiteite deelneem.
(1 x 3) (3)
- 1.3.4 Verduidelik EEN waardetoegevoegde voordeel van fisiese aktiwiteite om jou fisiese gesondheid en welstand te bevorder.
(1 x 2) (2)
- 1.3.5 Verduidelik waarom rook van sigarette 'n negatiewe uitwerking op jou fisiese voorkoms kan hê.
(1 x 2) (2)

VRAAG 2

Lees die uittreksel hieronder en beantwoord die vrae wat volg.

TB IS 'N REUSE ARMOEDEPRODUSERENDE MEGANISME

TB (Tuberkulose), die siekte van armoede, is 'n leefstylsiekte. 'n *simbiotiese

verhouding bestaan tussen TB en armoede. Nuwe TB-infeksie is nie net die produk van armoede nie, maar skep ook armoede. Om die verband tussen TB en armoede te verstaan, is 'n kragtige eerste stap om hierdie bese kringloop te verbreek. Om TB en armoede saam te beveg, is nodig om ekonomiese en maatskaplike groei te versnel en gevolglik die wêreldwye las van TB te verminder.

*Simbiotiese: 'n Verhouding van wedersydse voordeel of afhanklikheid

[Aangepas uit www.stoptb.org. Besoek op 2 April 2015.]
--

Skryf 'n opstel oor die impak van lewenstylsiektes en sluit die volgende in:

- 2.1 Definieer 'n leefstylsiekte en dui aan waarom TB as so 'n siekte beskou word. (1 + 2) (3)
- 2.2 Bespreek DRIE maniere waarop armoede 'n bydraende faktor tot die toename in TB-infeksies kan wees. (3 x 2) (6)
- 2.3 Stel DRIE maniere voor waarop die plaaslike regering die gemeenskap kan betrek by volhoubare programme wat TB en armoedeverligting sal aanpak. (3 x 2) (6)

[15]

VRAAG 3

Bestudeer die foto hieronder en beantwoord die vrae wat volg.

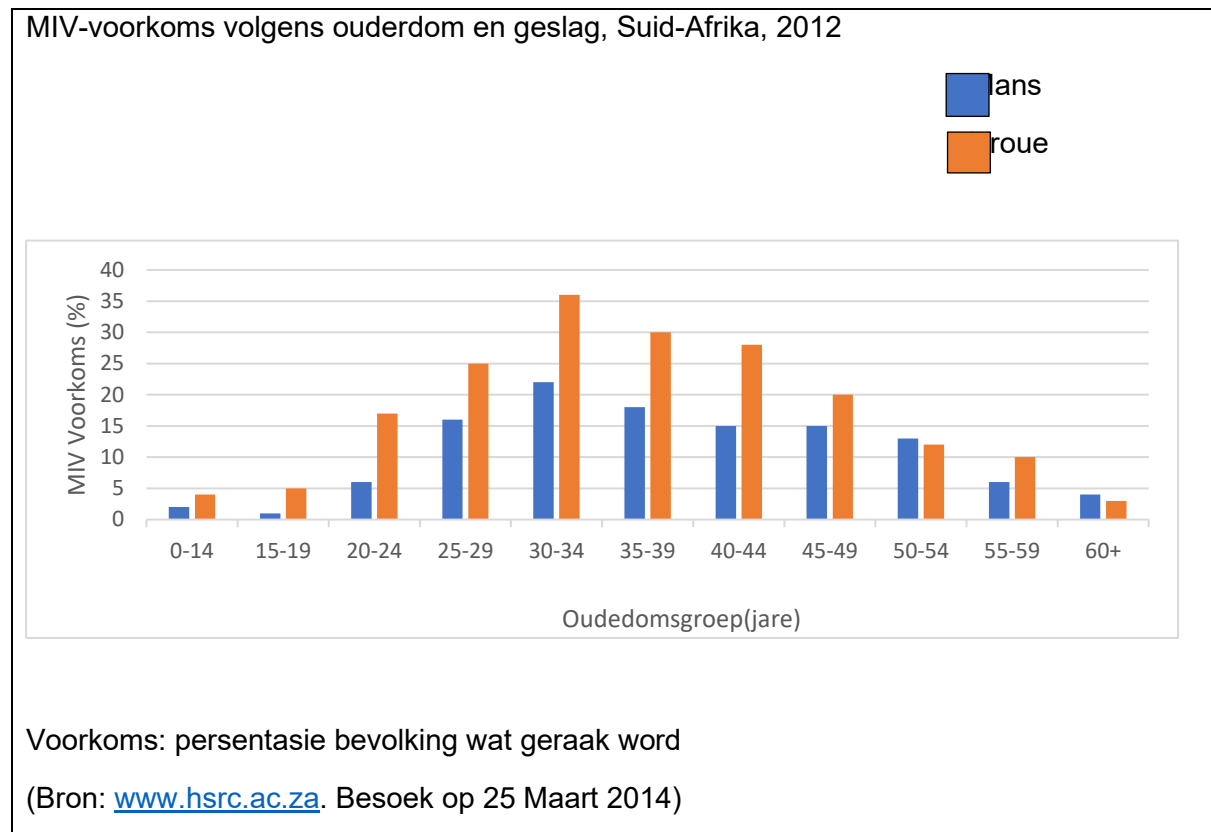

- 3.1 Noem VIER menslike foute wat moontlik bygedra het tot die ramp wat op die foto hierbo getoon word. (4 x 1) (4)
- 3.2 Rampe soos brande kan swak gesondheid veroorsaak en 'n krisissituasie tot gevolg hê. Verduidelik VIER maniere waarop munisipaliteite kan verseker dat hulle voorbereid is op sulke rampe. (4 x 2) (8)
- 3.3 Formuleer en bespreek EEN praktiese strategie wat jou skool kan implementeer wanneer 'n noodgeval plaasvind wat die veiligheid van leerders en personeel by die skool bedreig. (1 + 2) (3)

[15]

VRAAG 4

Ontleed die grafieke hieronder en beantwoord die vrae wat volg.

4.1 Volgens die grafiek het die ouderdomsgroep 30-34 jaar die hoogste infeksiekoers. Neem DRIE moontlike oorsake van die hoë infeksiekoers in hierdie ouderdomsgroep .

(3 x 1) (3)

4.2 Die grafiek toon die verskil in die infeksiekoers tussen mans en vroue. Bespreek kortliks DRIE redes waarom daar 'n geslagswanbalans in MIV-infeksies is soos weerspieël in die grafiek.

(3 x 2) (6)

4.3 Noem TWEE ingrypingstrategieë wat deur die regering of jou gemeenskap in plek gestel is om MIV-infeksies te voorkom. Evalueer die effektiwiteit van ELKE strategie krities.

(2 x 3) (6)

[15]

VRAAG 5

Lees die uittreksel hieronder en beantwoord die vraag wat volg.

ARMOEDE – 'N MEES ONTMENSLIKENDE SOSIALE EUWEL

Lewenstylsiektes as gevolg van swak gesondheid

Wêreldwyd is miljoene mense vasgevang in armoede. Armoede en swak gesondheid is nou gekoppel. Die oorsake van swak gesondheid is meestal gewortel in die politieke, sosiale en ekonomiese ongeregtighede van 'n land. Armoede is beide 'n oorsaak en 'n gevolg van swak gesondheid. Swak gesondheid vang op sy beurt gemeenskappe in armoede.

In Suid-Afrika is geslagte gesinne slagoffers van die siklus van armoede. 'Generasie-armoede' word oor geslagte heen geërf en manifesteer in 'n gesin waarin 'n mens gebore word.

Hoewel die regering armoedeverligtingsprogramme in plek het, kan hulle nie armoede alleen beveg nie. Gemeenskappe kan ook deelneem aan die stryd teen armoede deur veldtogte te organiseer wat kan help om hierdie kwessie aan te spreek.

[Aangepas uit www.theshackbuilder.com, Quintin Adams. Besoek op 11 September 2020.]

5.1 Noem DRIE faktore wat kan verhoed dat mense wat in armoede leef, na hul gesondheid omsien.

(3 x 1) (3)

5.2 Hoe dink jy kan jongmense help om 'n siklus van 'n generasie-armoede' te breek? (1 x 2) (2)

5.3 Verduidelik EEN manier waarop 'n veldtog gebruik kan word om die publiek se aandag te vestig op kwessies van leefstylsiektes as gevolg van armoede.

(1 x 2) (2)

5.4 Bespreek die belangrikheid van die evaluering van die uitkomst van 'n veldtog wat armoede aanspreek as 'n bydraende faktor tot swak gesondheid.

(2 x 2) (4)

5.5 Evalueer TWEE maatreëls wat deur die regering getref is om armoede in plaaslike gemeenskappe te verlig, wat die kwessies van swak gesondheid as gevolg van armoede kan help. (2 x 2) (4)

[15]

VRAAG 6

Jou antwoorde moet uit paragrawe bestaan. Punte sal SLEGS toegeken word vir antwoorde wat in volsinne geskryf is.

DIE VERWOESTING VAN KRISISSE EN RAMPE

Die onvoorsiene verwoesting wat deur wêreldwye krisis en rampe, soos die Covid-19-pandemie en MIV/Vigs, veroorsaak is, het 'n beduidende tol op mense regoor die wêreld

geëis. Die vinnige verspreiding van sulke siektes veroorsaak wêreldwye gesondheidskrisisse, wat 'n ernstige impak op die lewensbestaan van mense het.

Woordelys:

¹Bestaan: inkomste, indiensneming, besighede en werksgeleenthede

[Aangepas vanaf <https://www.medicalnewstoday.com>, besoek op 29 Januarie 2021]

Lees die uittreksel hieronder en beantwoord die vrae wat volg

Skryf paragrawe oor krisisse en rampe.

Gebruik die volgende as riglyn:

6.1 Noem VIER voordele vir 'n persoon wat vroeg genoeg 'n siekte opspoor.

(4 x 1) (4)

6.2 Analiseer die negatiewe uitwerking van mense se persoonlike sienings oor aansteeklike siektes op die gesondheid en veiligheid van mense.

(2 x 4) (8)

6.3 Evalueer die impak van 'n krisis, soos die wêreldwye Covid-19-pandemie, op die huidige tendense in die arbeidsmark.

(2 x 4) (8)

[20]

VRAAG 8

VRAAG 7

Bestudeer die uittreksel hieronder en beantwoord die vrae wat volg.

WERKER DIEN BEDRIEGLIKE MEDIESE SERTIFIKATE IN

'n Werker by 'n bekende maatskappy het in die eerste kwartaal van 2019 siekteverlof geneem vanaf

7 tot 9, 14 tot 17 en 21 tot 24 Januarie. Die werkgever het ontdek dat die werker bedrieglike mediese sertifikate ingedien.

[Aangepas uit www.talent360.co.za. Besoek op 7 April 2019]

Skryf paragrawe oor die kernelemente van 'n werkskontrak.

Gebruik die volgende as riglyn:

7.1 Identifiseer die betrokke Arbeidswet wat verband hou met siekteverlof in die scenario hierbo en gee TWEE redes waarom werkers die regulasies oor die neem van verlof moet ken. (1 + 2) (3)

7.2 Hoe dink jy het die werkgever tot die gevolgtrekking gekom dat die werker se mediese sertifikate in die scenario hierbo bedrieglik was? Bespreek DRIE moontlike redes. (3 x 2) (6)

7.3 Beveel TWEE praktiese maniere aan waarop werkgevers werksetiek kan versterk om afwesigheid in die werkplek teen te werk. Vir ELKE antwoord dui ook aan hoe ELKE maatreeël die werksetiek van werkers kan verbeter. (2 x 3) (6)

[15]

Lees die uittreksel hieronder en beantwoord die vrae wat volg.

BASIESE VOORWAARDES VAN DIE WET OP INDIENSNEMING – 'N WERKER SE SAMBREEEL

Suid-Afrikaanse arbeidswette is vandag van die beste ter wêreld, aangesien die Grondwet arbeidsregtelik baie sterk gevestig het, en mettertyd ook vakbonde verdere insette in arbeidswette kon lewer.

Die kern van arbeidswetgewing is die Wet op Basiese Diensvoorwaardes (WBDV), 1997 (Wet 75 van 1997). Nóg die werkgewer nóg die werker kan die voorwaardes wat in die WBDV uiteengesit word, ignoreer, veral met betrekking tot die regulasies van 'n werkskontrak soos in die Wet gestipuleer.

Elke werkgewer is wetlik verplig om alle werkers nie later nie as die eerste dag van diens van 'n kontrak te voorsien. Werkgewers word dus goed aangeraai om 'n werkskontrak met 'n werker aan te gaan. Dit is ook 'n feit dat baie min werkers eintlik die werkskontrak gelees het voordat hulle dit onderteken het.

Hoewel Suid-Afrikaanse arbeidswette redelik progressief is, bestaan kinderarbeid byvoorbeeld steeds in 'n verskeidenheid arbeidsektore in die land. Daarom is dit belangrik dat werkgewers 'n goeie begrip van die WBDV het om te verseker dat hulle op 'n wyse funksioneer wat ten volle aan arbeidswette voldoen.

[Aangepas uit <http://www.chamlabour.co.za>. Besoek op 2 Mei 2022.]

8.1 Definieer die term werkskontrak.

(1 x 2) (2)

8.2 Noem TWEE maniere waarop vakbonde werkers kan help om nie-nakoming van werksomstandighede aan te spreek.

(2 x 1) (2)

8.3 Verduidelik waarom die Wet op Basiese Diensvoorwaardes (WBDV), 1997 (Wet 75 van 1997) kinders onder bejaardes beskerm teen werk in 'n formele werksomgewing.

(1 x 2) (2)

8.4 Hoe kan 'n werkgewer 'n jong werker help om die gevolge van die verkeerde lees of nie die lees van 'n werkskontrak te minimaliseer nie?

(2 x 2) (4)

8.5 Assesseer TWEE voordele vir 'n werkgewer wat werkers van 'n werkskontrak voorsien.

(2 x 2) (4)

8.6 Ondersoek waarom dit belangrik is vir 'n werker om 'n werkskontrak te hersien. Dui in ELKE antwoord ook aan hoe die hersiening daarvan die werker kan bevoordeel.

(2 x 3) (6)

[20]

VRAAG 9

Lees die uittreksel hieronder en beantwoord die vrae wat volg.

WERKSWERWING IN SUID-AFRIKA

Vroeër of later sal jy blootgestel word aan die werwingsprosesse wat alle werksoekers deurgaans voordat 'n pos in 'n maatskappy aan jou aangebied word.

[Bron: Google]

Skryf 'n kort opstel oor die werwingsproses.

Gebruik die volgende as riglyn:

9.1 Definieer die term werwingsproses en verduidelik die belangrikheid van so 'n proses. (1 + 2) (3)

9.2 Noem en beskryf DRIE aksies wat sal verseker dat jou werksaansoek aanvaar word.

(3 x 2) (6)

9.3 Meld EEN manier waarop ELK van die volgende arbeidshandelinge 'n billike werksomgewing skep:

- Die Wet op Arbeidsverhoudinge (WAV), 1995 (Wet 66 van 1995) (1 x 2) (2)
- Die Wet op Gelyke Indiensneming (EEA), 1998 (Wet 55 van 1998) (1 x 2) (2)
- Die Wet op Basiese Diensvoorwaardes (WBDV), 1997 (Wet 75 van 1997) (1 x 2) (2)

[15]

VRAAG 10

Lees die uittreksel hieronder en beantwoord die vrae wat volg.

VIND BETEKENIS IN WERK

Om werk sinvol te vind, is iets wat elke werker moet ervaar. Sommige mense vind egter moontlik nie betekenis in hul werk nie, daarom sal hulle waarskynlik oneties in die werkplek optree.

[Aangepas uit <https://sloanreview.mit.edu/article/what-makes-work-meaningful-or-meaningless>.

Besoek op 3 Desember 2020.]

Skryf paragrawe oor die waarde van werk en werksetiek.

Gebruik die volgende as riglyn:

10.1 Noem VIER maniere waarop werk jou 'n gevoel van doel in die lewe kan gee. (4 x 1) (4)

10.2 Ontleed waarom dit nodig is vir alle werkers om die vereiste etiese gedrag in die werkplek te volg.

(2 x 4) (8)

10.3 Bespreek krities die belangrikheid daarvan om jou kernwaardes te verstaan om te verseker dat jy betekenis in jou werk vind.

(2 x 4) (8)

[20]

VRAAG 1

1.1

1.1.1 B (✓) (1)

1.1.2 A (✓) (1)

1.1.3 D (✓) (1)

1.1.4 C (✓) (1)

1.1.5 A (✓) (1)

1.2

1.2.1 Buigsaamheid (✓) (1)

1.2.2 Diabetes / suiker diabetes / tipe 1 of tipe 2 diabetes (✓) (1)

1.2.3 Leefstyl (✓) (1)

1.2.4 Rehabilitasie/ Rehabilitasie (✓) (1)

1.2.5 Kringopleiding / hindernisbane (✓) (1)

1.3.1 Gesondheid:

Dit is 'n algemene term wat die algehele status van 'n persoon beskryf. (✓)

OF

Om in goeie gesondheid te wees, impliseer om vry te wees van siekte of siekte, en nie lyding nie van enige inkorting of pyn. (✓)

OF

'N Volledige toestand van fisiese, sielkundige, sosiale en geestelike welstand. (✓)

OF

Enige ander geskikte verduideliking vir EEN merk elk. (✓) (1)

Fiksheid:

Is 'n maatstaf van die hoeveelheid fisiese vermoë eerder as 'n mate van welsyn. (✓)

OF

Dit is 'n gevolg van fisiese aksie. (✓)

OF

Goeie fisiese toestand as gevolg van oefening en behoorlike voeding. (✓)

OF

Enige ander geskikte verduideliking vir EEN merk elk. (✓) (1) (2)

1.3.2 Verduidelik TWEE maniere waarop sommige godsdienstige en kulturele praktyke swak gesondheid kan hê.

Punte moet soos volg toegeken word;

TWEE punte (✓✓) vir elke goed verduidelikte antwoorde.

Moontlike antwoorde kan wees:

- Sommige kulture/godsdienste kan mense ontmoedig om mediese hulp te soek/
dokter toe gaan / medikasie neem / bloedoortappings hê / orgaan kry
oorplantings/skenkingsorgane, ens(✓) wat ernstig kan lei tot siekte/dood. (✓)
- Sommige mense wat sterk glo dat net God hulle kan genees
kan maak, kan verhoed dat hulle mediese hulp / medies soek
weier hulp (✓) wat kan veroorsaak dat hulle nie mediese behandeling ontvang nie
tyd ontvang en dit kan daartoe lei dat hulle sieker word / kan sterf. (✓)
- Ongesonde inisiasieseremonies wat deur sommige godsdienste/kulture gedoen word
word (✓) kan ernstige infeksie / dood veroorsaak. (✓)
- Sommige godsdienste/kulture stel alternatiewe medikasie/tariewe/drankies voor wat wel
nie wetenskaplik getoets is nie (✓) en dit kan inmeng met Westerse
medisynepraktyke / professionele mediese behandeling wat kan veroorsaak
Siekte / dood oorsaak (✓)
- Sekere godsdienstige/kulturele praktyke verbied die gebruik van kondors (✓) wat
kan veroorsaak dat mense seksueel oordraagbare infeksies opdoen. (✓)
- Sommige doopritute in onveilige riviere kan veroorsaak dat mense
gaan lank onder water en verdrink (✓) wat lei tot ernstige
beserings/breinskade/kan tot die dood lei (✓)
- Korrupte geloofsgenesers kan mense oortuig om mediese behandeling te soek
weier (✓) wat kan veroorsaak dat hulle sterf of siek word. (✓)

- Sommige godsdienste is teen aborsie (al is dit wettig in Suid-Afrika) (✓)
 en dit kan lei tot onnodige spanning om 'n onbeplande/ongewenste kind te maak. (✓)
- In sommige kulture kan 'n siek persoon verkies om 'n sangoma/tradisionalis te sien eers om 'n dokter te besoek (✓) en gevolglik die tydperk vertraag om medies te soek
 Sorg vir 'n siek word (✓)
- In sommige Afrika-kulture kan daar van manlike familielede verwag word om weer te trou (✓)
 / woon saam met 'n weduwee van 'n familielid (✓)/ dit kan bydra tot toename die risiko van seksueel oordraagbare siektes. (✓)
- Enige ander TWEE relevante, antwoorde vir TWEE punte elk. (2 x 2) (4)

1.3.3 Meld DRIE persoonlike veiligheidsmaatreëls wat 'n mens kan tref om die risiko van besering wanneer u aan fisieke aktiwiteite deelneem.

Punte moet soos volg toegeken word:

- EEN merk elk (✓) vir DRIE antwoorde.

Moontlike antwoorde kan wees:

- Begin jou oefenprogram stadig met lae-intensiteit oefeninge. (✓)
- Dra gepaste drag (klere/skoene/geen juweliersware) vir jou aktiwiteit. (✓)
- Warm op voordat jy oefen/afkoel daarna. (✓)
- Gee aandag aan jou omgewing vir moontlike veiligheidsgevaare wanneer buite oefen. (✓)
- Drink water voor, tydens en na jou oefensessie om te hou gehidreer, selfs al voel jy nie dors nie. (✓)
- Trek gepas aan vir die temperatuur buite, of kies vir 'n binnenshuise aktiwiteit as dit baie warm of koud is. (✓)
- Moenie oefen as u ongesteld of beseer is nie. (✓)
- Kies om tipes fisiese aktiwiteit te doen wat geskik is vir jou huidige fiksheidsvlak en gesondheidsdoelwitte. (✓)
- Volg oefenreëls en -prosedures. (✓)
- Enige ander relevante antwoorde vir EEN merk elk. (✓) (3 x 1) (3)

1.3.4 Verduidelik EEN waardetoegevoegde voordeel van fisiese aktiwiteite om jou fisiese te bevorder

gesondheid en welsyn.

Punte moet soos volg toegeken word:

TWEE punte (✓✓) vir 'n goed verduidelikte reaksie.

Toegevoegde waardevoordele van fisieke aktiwiteit kan u liggaamlike gesondheid bevorder en welsyn deurdat dit mag ...

- versterk jou immuunstelsel, (✓) en voorkom sodoende siektes soos verkoue, griep, enige ander moontlike virusinfeksies, ens.
- help jou om jou gewig te beheer (✓) wat siektes kan voorkom die gevolg van oorgewig. (✓)
- Bevorder jou breingesondheid (✓) en verbeter sodoende jou algehele breinfunksie. (✓)
- Verbeter jou slaappatrone (✓) wat kan verseker dat jy meer energie het. (✓)
- ontwikkel jou spierkrag/funksies van jou gewigte/bou sterker been

Struktureer / verbeter jou buigsaamheid, (✓) wat kan help om kwale te verminder wat verband hou met hierdie liggaamlike funksies. (✓)

- verbeter jou kardiovaskulêre fiksheid, (✓) en verseker sodoende gesonder hart verwante toestande. (✓)

- Enige EEN van die bogenoemde antwoorde vir TWEE punte. (1 x 2) (2)

1.3.5 Verduidelik waarom rook van sigarette 'n negatiewe uitwerking op jou fisiese uitwerking kan hê

Voorkoms.

Punte moet soos volg toegeken word:

TWEE punte (✓✓) vir EEN goed verduidelikte reaksie.

Rook mag ...

- lei tot 'n gebrek aan suurstof in die bloedvate (✓) wat kan Verorsaak... (enige een van die volgende uitdunne) (✓)
 - verkleuring van die vel.
 - Ongelyke velkleur/kolle op die vel.

LO Hersieningsboekie 2025

- slegte asem.

- geel oë.

- vlekke op naels/vingers.

- skade aan/verkleuring (✓) van tandvleis en tande. (✓)

• lei tot 'n hoë konsentrasie chemikalieë in die liggaam (✓) wat kan

Veroorsaak... (enige een van die volgende uitdunne) (✓)

- sag/verloor elasticiteit van die vel.

- dieper plooië op die gesig.

• ontwig die natuurlike proses van haargroei (✓) wat hare kan veroorsaak

dunner/verlies/kaalheid by sommige mense. (✓)

• veroorsaak 'n daling in eetlus (✓) wat onnatuurlike gewigsverlies tot gevolg kan hê. (✓)

• Enige EEN van die bogenoemde antwoorde vir TWEE punte.

(1x2) (2)

VRAAG 2

Kandidaat se antwoord moet in die vorm van 'n opstel wees.

2.1 Definieer 'n leefstylsiekte en dui aan waarom TB as so 'n siekte beskou word.

Punte moet soos volg toegeken word:

EEN punt (✓) vir die definisie

EN

TWEE punte (✓✓) vir die rede.

Moontlike antwoorde kan wees:

- 'n Leefstylsiekte word gewoonlik met swak dieet, rook, middelmisbruik en 'n gebrek aan oefening geassosieer. (✓)

OF

- 'n Leefstylsiekte word veroorsaak deur ongesonde gewoontes en/of gedrag. (✓) (1)

EN

- TB word as 'n leefstylsiekte beskou want dit affekteer meesal mense met 'n lae inkomste (✓) wat 'n swak dieet volg wat hulle meer vatbaar vir die siekte maak. ✓)
- Dit affekteer mense met 'n lae inkomste wat in oorvol gebiede met swak ventilasie

en onhigiëniese toestande (✓) woon wat die siekte makliker van een mens na die volgende laat versprei. (✓)

(2)

- Enige ander geskikte rede vir TWEE punte elk.

(1 +

2) (3)

2.2 Bespreek DRIE wyses waarop armoede 'n bydraende faktor tot die styging in TB-infeksies kan wees.

Punte moet soos volg toegeken word:

TWEE punte (✓✓) elk vir DRIE redes.

Moontlike antwoorde kan wees:

- TB (Tuberkulose) is afkomstig van die manier waarop mense leef en met die omgewing omgaan. (✓) Byvoorbeeld hoe armer die gemeenskap, hoe voller word die huise en hoe makliker word dit om mekaar met TB aan te steek. (✓)
- In arm gemeenskappe is daar 'n gebrek aan of swak basiese gesondheidsdienste, (✓) wat tot die verspreiding van TB en die invloed daarvan op die gemeenskap bydra. (✓)
- Met geen gesondheidsdienste om pasiënte te diagnoseer of te behandel nie (✓) is daar 'n langer vertraging tussen siekte en kuur wat die verspreiding van die siekte laat voortduur. (✓)
- Armoede kan verhinder dat mense hulle TB-medisyne soos voorgeskryf gebruik en om gereeld hulle behandeling op te volg, (✓) dit lei dus tot meermiddelafhanklikheid en uiterse meermiddelweerstandige TB. (✓)
- Armoede lei tot swak voeding en dieet (✓) en dit kan dan die immuunstelsel verswak en die kans op TB-infeksie verhoog. (✓)
- Arm gemeenskappe het soms minder onderrig oor gesondheidskwessies (✓) en kan dalk nie die simptome vroeg herken en geskikte hulp kry nie. (✓)
- Swak sanitasie en geen/gebrek aan skoon drinkwater (✓) kan tot die verspreiding van die siekte lei. (✓)
- Arm gemeenskappe het soms nie genoeg fondse om spesialisbehandeling in private hospitale en klinieke te bekostig nie (✓) en kry dus nie die beste moontlike behandeling nie. (✓)

- Enige ander geskikte bespreking vir TWEE punte elk.
2) (6)

(3 x

2.3 Stel DRIE maniere voor waarop die plaaslike regering die gemeenskap by volhoubare programme kan betrek wat TB en armoedeverligting sal aanpak.

Punte moet soos volg toegeken word:

- TWEE punte (✓✓) elk vir DRIE voorstelle.

Moontlike antwoorde kan wees:

- Die plaaslike regering (Departement van Gesondheid, Landbou, Onderwys) moet programme bevorder en ondersteun wat gemeenskappe sal aanmoedig (✓) om groentetuine te maak wat gesonde kos kweek. (✓)
- Plaaslike regerings moet gemeenskappe ondersteun (✓) om skoon drinkwater en behoorlike sanitasie te verseker. (✓)
- Plaaslike regerings moet ontspanningsgeriewe verskaf wat deelname aan fisiese oefening, (✓) wat die immuunstelsel kan help opbou en TB-infeksies sal verminder, bevorder en ondersteun. (✓)
- Die gemeenskap moet aangemoedig word om hulle omgewing skoon te maak, (✓) skoon klere te dra en skoon water te drink want dit sal die verspreiding van siektes voorkom. (✓)
- Kry plaaslike besighede om te help om armes met die instandhouding van basiese fisiese infrastruktuur, (✓) soos behuising en sanitasie, te help. (✓)
- Verskaf opvoedkundige programme om die gemeenskap oor TB te leer (✓) sodat mense goed oor die siekte ingelig is. (✓)
- Organiseer mediaveldtogte (✓) om bewustheid van TB te bevorder. (✓)
- Of enige DRIE ander geskikte antwoorde vir TWEE punte elk. (3 x 2)
(6)

[15]

VRAAG 3

3.1 DRIE menslike foute wat moontlik bygedra het tot die ramp wat op die foto getoon is.

Punte word soos volg toegeken:

EEN merk elk (✓) vir VIER goed verduidelikte antwoorde

- Brande wat onbewaak is (✓)
- Onbewaakte brandende kerse of paraffienstowe (✓)
- Aangesteekte sigaretstompies wat rondgegooi word (✓)
- Elektrisiteitsdiefstal wat kan lei tot foutiewe bedrading wat 'n brand kan veroorsaak (✓)
- Foutiewe elektriese toerusting of gassilinders (✓)
- Lekkende gasbottels (✓)
- Gebruik van vlambare materiale by die bou van hutte, byvoorbeeld plastiek, karton, ens. (✓)
- Kinders wat met vuurhoutjies/vuur speel (✓)

Of enige ander relevante VIER antwoorde. (✓✓✓✓)
x 1) (4)

(4)

3.2 Verduidelik VIER maniere waarop munisipaliteite kan verseker dat hulle voorbereid is op sulke rampe.

Punte word soos volg toegeken:

TWEE punte elk (✓✓) vir VIER goed verduidelikte antwoorde.

- Fondse moet toegeken word vir relevante hulpbronne soos brandblussers, (✓)
vervoer, kos, komberse, ens.
- Munisipaliteite moet noodontruimingsplanne hê (✓) en alle mense moet wees bewus van die prosedures indien 'n ramp (brand) sou plaasvind. (✓)
- Mediese hulp moet maklik toeganklik wees (✓) om ongevallen na die Ramp. (✓)
- Daar moet voldoende voorsiening gemaak word vir mangate (✓) binne menslike nedersettings om toegang tot water om brande te blus. (✓)
- Gereelde opleiding moet gedoen word vir noodlenigings-/vrywillige werkers (✓) om alles te dek

aspekte van rampbestuur. (✓)

- Noukeurige beplanning moet in plek wees om die effektiewe gebruik van hulpbronne te koördineer,

beide menslik en fisies, vir die redding van die lewens en eiendom, (✓) beperk

skade aan die omgewing en terugkeer na 'n normale lewenstyl sodra

Moontlik. (✓)

- Daar moet opleiding (✓) en opvoedkundige programme oor veiligheidswessies wees. (✓)
- Munisipaliteite moet gemeenskappe teen gevaar waarsku (✓) deur waarskuwing toe te pas stelsels, soos 'n sirene of alarmklok. (✓)

Of enige ander VIER relevante antwoorde.

(4 x

2) (8)

3.3 Formuleer en bespreek EEN praktiese strategie wat jou skool kan implementeer wanneer 'n noodgeval plaasvind wat die veiligheid van leerders en personeel by jou skool bedreig.

Punte moet soos volg toegeken word:

- EEN punt wat toegeken moet word indien:

- Die leerder het 'n strategie geformuleer (✓)

EN

- TWEE punte wat toegeken moet word indien:

- Die leerder het bespreek hoe die strategie geïmplementeer moet word (✓✓)

- Strategie: Ontwerp 'n ontruimingsplan wat die prosedures duidelik uiteensit

gevolg word wanneer 'n noodgeval plaasvind, wat voorsiening maak vir die fisies uitgedaagdes leerders ook. (✓)

- Sodra hulle die waarskuwende sirene/klokkie hoor, moet beide leerders en personeel dit nie doen nie

paniek, maar beweeg op 'n ordelike manier na die toegewysde ontruimingsuitgang. (✓)

- Almal moet by 'n aangewese plek bymekaarkom vir verdere instruksies. (✓)

- Die onderwyser of klasleier/persoon wat vir hierdie boor aangestel is (veiligheidsbeampte), sal

Roloproep neem en elke leerder en personeelid moet seker maak dat hulle

hoor hoe hulle naam uitgeroep word. (✓)

- Alle persone wat nie in beheer is nie, moet aan die persoon in beheer van die

OF enige ander geskikte strategie met twee goed verduidelikte besprekings oor hoe om implementeer die strategie. (✓✓✓) (1 + 2) (3)

[15]

VRAAG 4

4.1 Volgens die grafiek het die 30–34-jarige ouderdomsgroep die hoogste infeksiekoers. Staat DRIE moontlike oorsake van die hoë infeksiesyfer in hierdie ouderdomsgroep.

Punte moet soos volg toegeken word:

EEN punt (✓) vir elk van die DRIE oorsake.

Verduideliking van die DRIE moontlike oorsake vir die hoë MIV-infeksiekoers van die 30–34-jaar ouderdomsgroep:

- Hulle is meer onafhanklik en meer geneig om meer seksmaats te hê en mag dalk smul aan onbeskermdde seks. (✓)
- Hulle is dalk in 'n verhouding en hul maats dring daarop aan om onbeskermdde seks te hê want hulle vertrou mekaar. (✓)
- Hulle is hoogs mobiel en kan migreer en dit kan meervoudige seksuele tot gevolg hê vennote en dus kan hulle meer geneig wees om aan onbeskermdde seks deel te neem. (✓)
- Hulle het lewenstyl wat meer geneig is om hulle meer kwesbaar vir MIV te maak infeksie bv. dwelmgebruik, roekelose gedrag, swak kondoomgebruik. (✓)
- Ontkenning deur sommige van hulle dat hulle met MIV/Vigs besmet kan wees en daarom hulle gaan nie vir toetsing nie. (✓)
- Werkloosheid kan sommige vroue dwing tot 'kommersiële sekswerk'/prostitusie wat hulle meer kwesbaar maak vir infeksie. (✓)

Of enige ander DRIE relevante oorsake vir EEN punt.
1) (3)

(3 x

4.2 Die grafiek toon die verskil in die infeksiekoers tussen mans en vroue. Kortliks bespreek DRIE redes waarom daar 'n geslagswanbalans in MIV-infeksies is soos weerspieël in die grafiek.

Punte moet soos volg toegeken word:

TWEE punte (√√) elk vir DRIE goed verduidelikte antwoorde.

Redes vir die geslagswanbalans soos op die grafiek weerspieël, sluit in:

- Die ekonomiese afhanklikheid van vrouens in sekere kulture maak hulle meer kwesbaar vir MIV-infeksie, omdat mans geneig is om meer krag hierin uit te oefen verhoudings. (✓) Dit lei daartoe dat vroue nie in staat is om hulself te beskerm teen mishandeling, seksuele uitbuiting of onbeskermdde seks. (✓)
- Vroue is meer vatbaar vir MIV-infeksie as mans (✓) as gevolg van sommige biologiese faktore, bv. onvolwasse serviks by jonger wyfies. (✓)
- In verskeie kulture het vroue geen mag om seksueel te onderhandel nie kwessies, bv. kondome gebruik. (✓) Dit maak vroue meer kwesbaar vir MIV infeksie. (✓)
- Seksuele geweld, wat verkragting kan insluit, is algemeen in Suid-Afrika. (✓) As 'n gevolg baie vroue kan besmet raak omdat hulle gedwing word om te hê onbeskermdde seks. (✓)
- Jong meisies het onbeskermdde seks met ouer mans ('sugar daddies' – vir materiaal voordele) wat verskeie seksmaats gehad het. (✓) Dit stel jong vroue bloot tot die risiko's om MIV op te doen. (✓)
- In sommige kulture is dit om veelvuldige seksmaats te hê en geen beskerming te gebruik nie 'n mate van manlikheid en aansien onder mans. (✓) Dit kan eintlik 'n verhoog vrou se risiko om MIV op te doen. (✓)

Of enige ander DRIE relevante antwoorde vir TWEE punte elk.

2) (6)

(3 x

4.3 Noem TWEE intervensiestrategieë wat deur die regering ingestel is of jou gemeenskap om MIV-infeksies te voorkom. Evalueer die doeltreffendheid van krities elke strategie.

Punte moet soos volg toegeken word:

EEN punt (✓) vir die vermelding van 'n intervensiestrategie

EN

TWEE punte (✓✓) vir die kritiese evaluering van die strategie.

Voorkoming van MIV-infeksie

• **Kondome is vrylik in gesondheidsorgsentrum verskaf. (✓)**

- Kondome is effektief omdat diegene wat aan veilige seks (✓) deelneem, maklik is toegang daartoe by die klinieke. (✓)

OF

- Die verskaffing van gratis kondome is dalk nie doeltreffend nie, aangesien daar steeds 'n goeie aantal tienerswangerskappe, (✓) wat daarop dui dat daar diegene is wat dit nie doen nie gebruik hulle. (✓)

• **Moeder-tot-kind-oordragvoorkomingsprogramme word geïmplementeer deur Regering. (✓)**

- Moeder-na-kind-oordragte het afgeneem met behoorlike opvoeding (✓) en om die dienste in die grootste deel van die gemeenskap toeganklik te maak. (✓)

OF

- Daar is steeds swanger vroue wat nie die kliniek besoek om van die gebruik te maak nie dienste verskaf (✓) of sommige van die moeders verstek hul behandeling. (✓)

• **Portuuroopvoeding/lewensvaardigheidsprogramme het die jeug bemagtig deur inligting te maak meer toeganklik. (✓)**

- Hulle is meer geneig om te bespreek en oop te maak vir hul maats (✓) binne 'n kluis omgewing as met die volwassenes. (✓)

OF

- Jeug neem nie die advies van hul maats (✓) en die infeksiesyfer ernstig op nie hou aan styg. (✓)
- **Vrywillige berading en toetsing (VCT) en verskaffer geïnisieerde berading en Toetsdienste is in gemeenskappe beskikbaar gestel. (✓)**
- Hierdie dienste is gratis (✓) en maak vroeë diagnose en voorkoming moontlik van herinfeksies. (✓)

OF

- As gevolg van die stigma van MIV is (✓) mense in die gemeenskap steeds huiwerig om vir berading te gaan. (✓)
- **Bewusmaking deur godsdienstige instellings en organisasies. (✓)**
- Hulle het 'n belangrike rol gespeel in die fasilitering van inligting, (✓) verskaffing kennis en onthouding aan te moedig. (✓)

OF

- Hulle was nie ten volle betrokke nie as gevolg van die godsdienstige standpunte (✓) wat laat mense veroordeel of skuldig en beskaamd voel. (✓)
- **Mense wat met MIV en vigs leef, is as ambassadeurs aangestel. (✓)**
- Hulle het bewustheid en voorkoming doeltreffend voorgestaan, (✓) dus mense kon met hulle identifiseer as gevolg van hul werklike lewensrolle en situasies. (✓)

OF

- Mense wat hul MIV-status (✓) bekend gemaak het, is gestigmatiseer. (✓)
- **Gemeenskapsvoorkomingsprogramme. (✓)**
- As 'n voorbeeld: manlike mediese besnydenis is in gesondheid bevorder sentrums (✓) en duisende mans is veilig besny. (✓)

OF

- Alhoewel hierdie diens beskikbaar is, is baie mans steeds huiwerig om daarvan gebruik te maak van hierdie dienste in hul gemeenskap (✓) as gevolg van apatie (stel nie belang nie)/verkies om/is verplig om tradisionele metodes te gebruik. (✓)
- **Daar is meer tuisgebaseerde sorgsentrums/versorgers. (✓)**

- Daar was 'n toename in ondersteuningsnetwerke, soos tuisversorging en opgeleide versorgers; (✓) dus kon mense meer hulp inkry sorg en ondersteuning. (✓)

OF

- Mense maak nie gebruik van hierdie tuisgebaseerde versorgingsentrums (✓) of is nie huiwerig om die versorgers te gebruik. (✓)
- **Mediaveldtogte** (✓)
- Hulle het 'n belangrike rol gespeel in die verskaffing van inligting aan die publiek (✓) en dit het gehelp om MIV-infeksies te verminder. (✓)

OF

- Hierdie veldtogte is nie sigbaar in alle gemeenskappe nie, (✓) dus mense is steeds onbewus en infeksies duur voort. (✓)

Of enige ander TWEE relevante antwoorde vir DRIE punte elk.
2) (6)

(3 x

[15]**VRAAG 5****5.1 Noem DRIE faktore wat kan voorkom dat mense wat in armoede leef, na hulle gesondheid omsien.****Punte moet soos volg toegeken word:**

EEN punt (✓) vir elke antwoord.

Faktore kan insluit:

- Beperkte/geen toegang tot basiese gesondheidsorgdienste nie (bv. geen/beperkte vervoer/afstand na gesondheidsfasiliteite, ens.) (✓)
- Swak voeding/onvoldoende dieet. (✓)
- 'n Gebrek aan finansies om gespesialiseerde gesondheidsorg te bekostig. (✓)
- Die swak kwaliteit van gesondheidsorgfasiliteite in arm gemeenskappe. (✓)
- Nie tyd by die werk kan afneem om mediese versorging te kry/medikasie te gaan afhaal nie. (✓)

- 'n Tekort aan onderrig oor voorkoming en beheer/vroeë ontdekking/versorging/

ondersteuning/intervensie/behandeling. (✓)

- Onvoldoende gesondheidsdienswerkers in arm gemeenskappe. (✓)

- Enige DRIE van die bostaande antwoorde vir EEN punt elk.

(3 x 1) (3)

5.2 Hoe, dink jy, kan jongmense help om 'n siklus van 'generasie-armoede' te breek?

Punte moet soos volg toegeken word:

TWEE punte (✓✓) vir 'n antwoord wat goed verduidelik is.

Jong mense kan ...

- alle moontlike opleidingsgeleenthede gebruik/verseker dat hulle hulle Nasionale Seniorcertifikaat (NSS)-eksamen suksesvol aflê (✓) wat kan help dat hulle 'n goeie/ordentlike werk bekom. (✓)
- 'n persoonlike loopbaandoelwit skep (✓) wat hulle kan help om 'n stabiele loopbaan te bekom wat 'n leefbare inkomste sal bied. (✓)
- op 'n vroeë stadium in hulle lewens basiese finansiële geletterdheid te kry, bv. huishoudelike begrotings/spaarstrategieë (✓) wat hulle met die nodige vaardigheid kan toerus om hulle finansies te bestuur en armoede te voorkom. (✓)
- 'n mentor vind/betroubare verhoudings met mense opbou wat hulle verantwoordelik sal hou vir die verbetering van hulle situasie (✓) wat hulle sal help om uithouvermoë op te bou om die siklus van armoede te beveg. (✓)
- entrepreneursgeleenthede ondersoek (✓) om hulle te help om 'n inkomste te verdien. (✓)
- met familie/vriende/gemeenskapslede op sosiale media netwerk oor moontlike werkseleenthede (✓) wat hulle kan help om vinnige toegang tot beskikbare werkseleenthede verkry. (✓)
- beskikbare hulpbronne, soos jeugontwikkelingsentrums/-programme in plaaslike gemeenskappe gebruik (✓) om toegang te kry tot inligting oor beskikbare werkseleenthede/wat hulle kan help om aansoek te doen vir werke/beurse/verdere studies. (✓)

- Enige EEN van die bostaande antwoorde vir TWEE punte.

(1 x 2) (2)

5.3 Verduidelik EEN manier waarop 'n veldtog gebruik kan word om publieke aandag te vestig op leefstylsiektes wat die gevolg van armoede is.

Punte moet soos volg toegeken word:

TWEE punte (✓✓) vir 'n antwoord wat goed verduidelik is.

Dit kan gebruik word om ...

- bewustheid te skep van mense wat in armoede leef (✓) wat ander mense meer bewus kan maak van die faktore wat tot leefstylsiektes in sulke gemeenskappe kan lei. (✓)
- in die media verslag te doen/skryf oor mense wat in armoede leef wat deur leefstylsiektes geaffekteer word (✓) sodat hulle benarde posisie bekend/erken kan word. (✓)
- stories oor leefstylsiektes deur kreatiewe kunste soos optredes/musiek/skilder/dans/drama uit te beeld (✓) en sodoende kan almal leer oor die negatiewe effek van leefstylsiektes op mense wat in armoede leef. (✓)
- mense wat met leefstylsiektes as gevolg van armoede leef, in staat te stel om hul persoonlike ervarings/stories te deel (✓) wat ander mense kan help om empatie te ontwikkel vir mense wat in hierdie toestand leef. (✓)
- gemeenskappe/opvoedkundige instansies/jeug-organisasies te mobiliseer/betrek om deel te neem aan gesprekke/debatte op verskillende mediaplatforms oor die toestand van mense wat met 'n leefstylsiekte leef as gevolg van armoede (✓) sodat hulle bekommernisse/penaries aan die breë samelewing uitgewys kan word. (✓)
- Enige EEN van die bostaande antwoorde vir TWEE punte elk.

(1 x 2) (2)

5.4 Bespreek die belangrikheid van die evaluering van die uitkomst van 'n veldtog wat armoede as 'n bydraende faktor tot swak gesondheid aanpak.

Punte moet soos volg toegeken word:

TWEE punte (✓✓) vir TWEE antwoorde wat goed verduidelik is.

Die evaluering van die uitkomst van 'n veldtog wat armoede as 'n bydraende faktor tot swak gesondheid aanpak, is belangrik omdat jy kan ...

- nagaan of die spesifieke doelwitte van die veldtog oor swak gesondheid en armoede nagekom/prakties was (✓) om te assesseer of hierdie doelwitte bereikbaar was. (✓)
- identifiseer of probleme binne 'n gegewe tydperk aangepak is (✓) en dit kan help om met die beplanning van toekomstige veldtogte oor armoede en swak gesondheid te help. (✓)
- bepaal of die doelwitte van die veldtog oor swak gesondheid realisties/meetbaar was (✓) om te sien of die voorgestelde veranderinge plaasgevind het en of opvolgessies nodig is vir diegene wat nie bereik is nie. (✓)
- assesseer of geskikte prosesse/stappe vir die veldtog oor swak gesondheid gevolg is (✓) om te identifiseer of enige persoon se menseregte geskend is. (✓)
- kontroleer of daar enige leemtes was in die prosedures wat gevolg is (✓) sodat die nodige verbeteringe aangebring kan word om die gewenste uitkomst van so veldtog in die toekoms te bereik. (✓)
- bepaal of die teikengroep bereik is (✓) wat dan sal bevestig of die veldtog inklusief was van al die mense wat deur swak gesondheid as gevolg van armoede geraak is. (✓)
- assesseer of die impak van so 'n veldtog oor swak gesondheid as gevolg van armoede volhoubaar is (✓) om te bepaal of opvolgaksies nodig sal wees/die doelwitte bereik is. (✓)
- bepaal of die begroting/hulpbronne voldoende was om al die planne te implementeer (✓) om vas te stel of meer geld nodig sal wees vir toekomstige veldtogte oor armoede en die effek daarvan op swak gesondheid. (✓)
- oordeel of die veldtog suksesvol was of nie (✓) om te sien watter aspekte van die veldtog oor armoede as 'n bydraende faktor tot swak gesondheid sal moet verander. (✓)

• Enige TWEE van die bostaande antwoorde vir TWEE punte elk.

(2 x 2)

(4)

5.5 Assesseeer TWEE maatreëls wat die regering tref om armoede in plaaslike gemeenskappe te verlig, wat kan help om die kwessie van swak gesondheid as gevolg van armoede aan te pak.

Punte moet soos volg toegeken word:

TWEE punte elk (✓✓) vir TWEE antwoorde wat goed verduidelik is.

Maatreëls geïmplementeer deur die regering om armoede te verlig in plaaslike gemeenskappe kan insluit...

- die voorsiening van laekostebehuising aan arm mense (✓) wat kan help om warmte en skuiling aan mense te bied om te verhoed dat hulle siek raak. (✓)
- die betaling van maatskaplike toelaes (kindertoelaes/ongeskiktheids-toelaes/pensioen/COVID-verligtingsfonds) aan mense in die gemeenskap wat kwalifiseer (✓) wat as voldoende beskou kan word om te voorsien aan die basiese lewenstandaard en om basiese mediese hulp te dek. (✓)
- die beskikbaarstelling van gratis basiese elektrisiteit en water (✓) wat voldoende sal wees vir verskillende huishoudings in die land om hulle te help om hulle algehele gesondheid/welstand te volhou. (✓)
- die implementering van die 'Expanded Public Works Programme' (EPWP)/'Community Works Programme' (CWP) wat 'n inkomste verskaf aan mense in arm gemeenskappe regdeur Suid-Afrika om armoede te verlig (✓) wat mense kan help om hulle algemene gesondheid te verbeter. (✓)
- skool-/gemeenskapsvoedingskema wat deur die regering befonds word (✓) wat voorsiening maak vir die voedingsbehoefte van die meeste mense wat in armoede leef wat hulle sal help om 'n gesonde dieet te handhaaf. (✓)
- gemeenskapsgebaseerde opleiding/befondsing vir plaaslike groentetuine (✓) wat mense kan help om hulle eie voedsel te produseer, wat volhoubare voeding vir 'n gesonde leefstyl verseker. (✓)

• Enige TWEE van die bostaande antwoorde vir TWEE punte elk.

(2 x 2)

(4)

[15]

VRAAG 6

- Om die volle VIER punte toe te ken, moet kandidate 'n stelling gee, (✓) uitbrei op die stelling, (✓) dit motiveer (✓) en 'n resultaat/uitkoms gee. (✓)

6.1 Noem VIER voordele vir 'n persoon wat 'n siekte vroeg genoeg ontdek.**Punte moet soos volg toegeken word:**

EEN punt (✓) vir elke antwoorde.

Moontlike antwoorde kan insluit:

- Die kans vir iemand om volkome te herstel, is beter. (✓)
- Onnodige sterftes kan voorkom word/die kans om te oorleef is groter. (✓)
- Behandeling kan meer effektief wees. (✓)
- 'n Persoon se lewenskwaliteit sal nie so erg geaffekteer/beïnvloed word nie. (✓)
- Om te herstel/goeie gesondheid te handhaaf, sal nie so duur wees nie. (✓)
- Die kondisie kan bestuur/beheer word in plaas daarvan dat dit vererger. (✓)
- Intervensies kan gedoen word om 'n gepaste leefstyl te handhaaf wat tot 'n langer, gesonder lewe kan lei. (✓)
- Skade aan ander organe in die liggaam kan verhoed word/dit kan jou algehele gesondheid beskerm. (✓)
- Dit kan voorkom dat die siekte ten volle ontwikkel. (✓)
- Die kans om vir 'n langtermyn genees te wees. is beter as wanneer die siekte ontwikkel het. (✓)
- Enige VIER van die bogenoemde antwoorde vir EEN punt elk. (4x1) (4)

6.2 Analiseer die negatiewe uitwerking van mense se persoonlike sieninge oor aansteeklike siektes op die gesondheid en veiligheid van mense.**Punte moet soos volg toegeken word:**

VIER punte (✓✓✓✓) vir elke antwoord wat goed verduidelik is.

Indien mense...

- hulle eie teorieë oor die siekte/virus sou vorm, (✓) kan dit ander beïnvloed om daardie opinies te glo (✓) wat kan lei tot die verspreiding van valse inligting (✓) en dit kan verwarring veroorsaak by mense oor of hulle die veiligheidsregulasies moet volg of nie. (✓)
- die sosiale en ekonomiese aktiwiteite wat as normaal voorkom, sou misbruik (✓) en te gerus raak met die krisissituasie (✓) kan dit veroorsaak dat hulle onverskillig omgaan met ander (✓) en kan sodoende 'n hoër risiko vir hulleself en ander stel om die siekte/virus op te doen. (✓)
- sou verkies om die realiteit van die siekte te ontken (✓) as hulle eie manier om so 'n gesondheidskrisis te hanteer (✓) kan dit veroorsaak dat hulle die verwoestende effek van so 'n siekte ignoreer (✓) en dit kan verder veroorsaak dat hulle die siekte/virus onopsetlik versprei. (✓)
- sou redeneer dat dit hulle reg is om nie die status van hulle gesondheid te verklaar nie, (✓) wetende dat hulle ander kan infekteer, (✓) sal hulle daardeur net hulle eie belange in ag neem (✓) en dit kan ander hulle reg ontnem om veilig en gesond te wees. (✓)
- sou verkies om nie die wetenskaplike bewyse te vertrou oor hoe die siekte/virus opgedoen/versprei word nie (✓) kan dit hulle laat glo dat die siekte bloot 'n politieke sameswering is (✓) en mag hulle dan weier om die verpligte veiligheidsmaatreëls te volg (✓) wat kan veroorsaak dat hulle die erns van die siekte misken/verontagsaam. (✓)
- hulle geloof geheel en al in religieuse/tradisionele praktyke sou plaas, (✓) mag hulle glo dat hulle sodoende nie die siekte/virus sal opdoen nie (✓) wat kan veroorsaak dat hulle moontlik nie enige ander vorm van voorkoming/behandeling sal vertrou nie (✓) en dit kan tot onnodige siekte/ontydige sterftes lei. (✓)
- Enige TWEE van die bogenoemde antwoorde vir VIER punte elk. (2x4) (8)

6.3 Evalueer die impak van 'n krisis, soos die wêreldwye Covid-19-pandemie, op die huidige tendense in die arbeidsmark.

Punte moet soos volg toegeken word:

VIER punte (✓✓✓✓) vir elke antwoord wat goed verduidelik is.

NOTA AAN ONDERWYSER: Om die volle VIER punte toe te ken vir die EVALUERING, moet kandidate 'n stelling gee, (✓) die stelling motiveer, (✓) 'n tweede stelling gee (✓) en die tweede stelling motiveer. (✓)

Moontlike antwoorde kan insluit:

- Daar was 'n ekstreme/uiterse afname in ekonomiese aktiwiteite as gevolg van die globale/wêreldwye krisis (✓) wat verder 'n erger impak gehad het op die werksmoontlikhede vir die jeug, (✓) maar die situasie het 'n geleentheid vir baie jongmense geskep om entrepreneurs te word/met innoverende besigheids-idees na vore te kom (✓) wat uiteindelik langtermyn/volhoubare besigheidsopsies vir baie van hulle geword het. (✓)
- Die ekonomiese beperkings wat die globale pandemie meegebring het, het 'n enorme/massiewe afname in werksgebaseerde opleidingsgeleenthede veroorsaak (✓) wat die probleme beklemtoon wat jong werksoekers reeds voor die pandemie ervaar het, (✓) maar baie virtuele platforms is intussen geskep (✓) wat mense alternatiewe toegang tot opleidingsgeleenthede bied. (✓)
- 'n Nog groter persentasie van jongmense moet nou kompeteer vir een werk (✓) wat hoofsaaklik die jongmense met die beste vaardighede bevoordeel het; (✓) dit het egter ander genoodsaak/forseer om hulle tekortkominge te identifiseer/erken (✓) wat geleenthede vir hulle teweeggebring het om nuwe vaardighede te bekom om in die huidige klimaat van werk soek te oorleef. (✓)
- Baie mense het hulle werk verloor/se salarisse was verminder/het onderbrekings in hulle loopbane gehad (✓) wat beteken dat hulle nou moet kompeteer met 'n nuwe kohort/groep wat die arbeidsmag betree het (✓) wat baie mense aanspoor om ander talente/entrepreneursvaardighede te ontsluit (✓) wat 'n totale nuwe wêreld van werk vir hulle geopen het. (✓)
- Daar is 'n verandering ten opsigte van die werksvaardighede wat vereis word (✓) wat baie werkers forseer om vinnig aan te pas en nuwe tegnologiese

vaardighede aan te leer (✓) wat 'n groter aanvraag vir tegniese kursusse/kort aanlynkursusse in tegnologie teweegbring het (✓) sodat dit mense in staat kon stel om op 'n nasionale/internasionale vlak oor 'n afstand te kan werk. (✓)

- Baie maatskappye moes hulle besigheidstrategieë verander om in hierdie resessie tydperk te oorleef (✓) om relevant te bly in hierdie skielik veranderende ekonomiese klimaat (✓) wat daartoe gelei het dat hulle met innoverende idees moes opkom om hulle besighede te bemark (✓) wat nuwe werksgeleenthede vir ander geskep het. (✓)
- Werwingsprosesse kon nie meer in persoon gedoen word nie as gevolg van die inperkingsregulasies (✓) wat groot ophoude veroorsaak het met die aanstel van mense in beskikbare posisies; (✓) maatskappye moes andersins aanpas om die werwingsprosesse aanlyn te doen (✓) wat 'n makliker/vinniger manier geword het om kandidate te kontak/enige van die nodige dokumentasie/inligting van kandidate te bekom. (✓)
- Die meeste besighede moes werk van die huis af doen (✓) sodat hulle steeds dienste kon lewer/hulle kliënte kon behou/besigheid maak; (✓) intendeel, van die huis af werk het baie werkers geïsoleerd laat voel (✓) aangesien hulle nie meer kollegas rondom hulle het op wie hulle kon staatmaak vir ondersteuning nie. (✓)
- Die meeste maatskappye het werkers afgedank (✓) aangesien hulle besef het dat die maatskappye klaar kan kom sonder sekere posisies; (✓) terwyl ander maatskappye die situasie as 'n geleentheid gebruik het om die werk van die werknemers meer deeglik te monitor/evalueer (✓) en sodoende meer mense verantwoordbaar te hou vir hulle produktiwiteit/werk wat hulle moet lewer. (✓)
- Baie mense, veral die wat hoofsaaklik op kantoor gewerk het, moes aanpas om van die huis af te werk (✓) wat hulle geforseer het om nuwe maniere aan te leer om te werk en terselfdertyd hulle huishoudelike verantwoordelikhede te bestuur (✓) (enige een dan die volgende)...
 - wat daartoe gelei het dat sommige mense dit as 'n geleentheid aangegryp

het om meer tyd met hulle families deur te bring (✓) en daarom verkies om as digitale nomades te werk. (✓)

- wat daartoe gelei het dat ander die interaksie met ander kollegas/die werksomgewing mis (✓) en daarom steeds verkies om van die kantoor af te werk. (✓)

- Enige TWEE van die bogenoemde antwoorde vir VIER punte elk. (2 x 4) (8)

VRAAG 7

Kandidaat se antwoord moet in paragrawe wees.

7.1 Identifiseer die relevante Arbeidswet met betrekking tot siekteverlof in die scenario hierbo en gee TWEE redes hoekom werkers die regulasies oor die neem van verlof behoort te ken.

Punte moet as volg toegeken word:

- **EEN punt (✓) vir die Arbeidswet en EEN punt (✓)(✓) vir elke rede.**

Arbeidswet:

- Die Wet op Basiese Diensvoorwaardes (WBDV), 75 van 1997 (✓)
(1)

EN

Werkers behoort die regulasies te ken sodat hulle kan weet...

- wat die reëls behels ten opsigte van die verskillende tipe verlof (bv. siekte-/jaarlikse /spesiale/kraamverlof). (✓)
- watter vereiste dokumente nodig is vir die verskillende tipe verlof wat geneem kan word. (✓)
- teen wanneer die relevante dokumente by die werkgewer ingedien moet word. (✓)
- wat die reëls met betrekking tot die indien van mediese sertifikate vir siekteverlof is. (✓)
- hoe hulle salarisse geaffekteer mag word indien hulle die aantal dae wat toegeken is vir siekteverlof, uitgeput het. (✓)
- wat die gevolge kan wees, sou hulle enige van die regulasie met betrekking tot verlof verbreek. (✓)

- Enige ander TWEE relevante antwoorde vir EEN punt elk.
x 1) (2)

(2)

(3)

7.2 Hoe dink jy het die werkgewer tot die gevolgtrekking gekom dat die werker se mediese sertifikate in die bostaande scenario vervals was? Bespreek DRIE moontlike redes.

Punte moet as volg toegeken word:

TWEE punte elk (✓✓) vir DRIE antwoorde wat goed verduidelik is.

Moontlike antwoorde:

- Die werker kon met die datums/handskrif op die mediese sertifikaat gepeuter het (✓) wat agterdog kon wek dat die sertifikate vervals was. (✓)
- Die werkgewer kon bewus wees van vorige wangedrag deur die werker (✓) wat tot nader ondersoek van die mediese sertifikate kon lei en gevolglik ontdek is dat die vervals is. (✓)
- Die werker kon mediese sertifikate ingedien het wat nie deur geregistreerde mediese praktisyns/praktisyns wat nie by die Professionele Gesondheidsraad van Suid-Afrika geregistreer is nie, uitgereik en onderteken is nie (✓) wat dan kon impliseer/beteken dat die sertifikate nie eg was nie. (✓)
- Daar kon 'n patroon van swak werksbywoning van die werker wees wat in die verlede vervalste sertifikate ingedien het (✓) wat kom bevestig dat hy/sy 'n geskiedenis het van nie die maatskappy se beleide/prosedures volg nie, wat tot die werkgewer se gevolgtrekking gelei het dat hy/sy die mediese sertifikate kon vervals het. (✓)
- Die mediese sertifikate het dalk nie al die vereiste inligting van die mediese praktisyn aangedui nie (✓) en kon daarom nie as geldig aanvaar word nie. (✓)
- Die werkgewer kon algemene navrae gedoen het oor die werker se besoek aan die dokter (✓) wat kon aandui dat die inligting op die mediese sertifikaat nie betroubaar was nie. (✓)
- Die werkgewer kon bewyse op sosiale media/by medewerkers kry dat die werklik eintlik by sosiale aktiwiteite betrokke was tydens die tydperk wat die werker kwansuis siek was (✓) wat bevestig het dat die mediese sertifikate nie sy/haar ware

mediese kondisie gereflekteer het nie. (✓)

- Die mediese sertifikate kon uitgereik gewees het deur 'n praktisyn wat bekend is vir die uitreiking van vervalste sertifikate (✓) wat kommer kon wek dat die sertifikate nie wettig was nie. (✓)

- Enige ander DRIE relevante antwoorde vir TWEE punte elk. (3 x 2) (6)

(3)

7.3 Beveel TWEE praktiese maniere aan waarop werkgewers werksetiek kan versterk om afwesigheid in die werkplek teen te werk. Vir ELKE antwoord dui ook aan hoe ELKE maatreël die werksetiek van werkers kan verbeter.

Punte moet as volg toegeken word.

DRIE punte elk (✓✓✓) vir TWEE antwoorde wat goed verduidelik is.

NOTA AAN ONDERWYSER:

- **In hierdie vraag moet kandidate se antwoorde in vol sinne geskryf word. Dus, vir 'n 3-punt antwoord kan en behoort 3, 2, en 1 of 0 (nul) aan kandidate toegeken te word, afhangende wat die vlak van die antwoorde is.**
- **Om die volle drie punte toe te ken, moet kandidate 'n stelling gee, (✓) die stelling motiveer (✓) en 'n resultaat/uitkoms gee. (✓)**

Werkgewers kan...

- die verwagtinge ten opsigte van aanwesigheid by die werk gereeld beklemtoon (✓) sodat alle werkers ten alle tye duidelikheid kan hê daaroor (✓) en dit mag verseker dat hulle ten alle tye verantwoordelike keuses sal maak oor werk toe te kom. (✓)
- die beleid vir werksbywoning voortdurend afdwing (✓) sodat werkers die erns daarvan kan besef (✓) en sodoende mag daar meer dissipline wees ten opsigte van bywoning in die werksplek. (✓)
- seker maak dat alle werkers weet wat om te doen wanneer hulle laat sou wees/'n dag sou mis (✓) sodat hulle die gepaste prosedure kan volg (✓) en sodoende verseker dat hul afwesigheid van die werk nie hul produktiwiteit negatief beïnvloed nie. (✓)
- die bedrag wat vir tyd-af toegestaan word, evalueer (✓) wat beplande/onbeplande

afwesigheid van werk kan verminder (✓) en dit mag werkers se toewyding tot die werk verbeter. (✓)

- dit oorweeg om programme oor die welsyn van werkers te begin (✓) wat kan help om werk-/persoonlike stres te verminder (✓) en op die manier mag hulle 'n positiewe benadering tot die werk hê. (✓)
- daaraan werk om werkers by interessante werksprojekte te betrek (✓) wat hulle kan toelaat om hul innovering/kreatiwiteit toe te pas (✓) en dit mag hulle gemotiveerd hou in hul werk. (✓)
- inbelsentrums hê waar werkers vertroulik hulp kan soek (✓) wat hulle kan aanmoedig om met iemand te praat oor hul persoonlike/werksverwante probleme wat hul werk negatief affekteer (✓) en dit mag verhoed dat hulle, as 'n hanteringsmeganisme, afwesig bly van die werk. (✓)
- professionele beradingsdienste bied (✓) wat werkers kan help om die spesifieke aspekte te hanteer wat aanleiding gee tot hul afwesigheid (✓) en sodoende mag hulle in staat wees om hul verpligtinge/verantwoordelikhede na te kom volgens hul werkskontrakte. (✓)
- monitor hoe werkers hul verlof gebruik (✓) wat kan help dat hulle hul verlof beter bestuur (✓) en sodoende kan dit hulle in staat stel om hul verlof te beplan met inagneming van hul verantwoordelikhede by die werk. (✓)
- Enige ander TWEE relevante antwoorde vir DRIE punte elk. (2
x 3) (6)

[15]

VRAAG 8

8.1 Definieer die term werkskontrak.

Punte moet as volg toegeken word:

TWEE punte (✓✓) vir 'n antwoord wat goed verduidelik is.

Dit kan verwys na die ...

- geskrewe ooreenkoms tussen die werkgewer en die werker (✓) wat duidelike riglyne

vir/verwagtinge omtrent die werk bied. (✓)

- bindende kontrak tussen die werkgewer en werker (✓) wat die volledige besonderhede van die werker se pligte/verantwoordelikhede spesifiseer. (✓)
- ooreenkoms wat geteken word tussen die werkgewer en werker (✓) wat wetlik bindend is. (✓)
- wetlike geskrewe riglyne (✓) wat ten doel het om goeie werksverhoudinge tussen die werkgewer en werker bevorder. (✓)
- Enige EEN van die bostaande antwoorde vir TWEE punte. (1 x 2) (2)

8.2 Noem TWEE maniere waarop vakbonde werkers kan ondersteun om die nienakoming van werkskondisies te hanteer.

Punte moet as volg toegeken word:

EEN punt (✓) vir elke antwoord.

Vakbonde kan ...

- gereelde opnames met hulle lede uitvoer. (✓)
- lede oplei oor hoe om swak werkspraktyke te identifiseer. (✓)
- metodes aan werkers bied oor hoe om enige nienakoming te rapporteer. (✓)
- verseker dat werkers nienakoming sonder enige vrees vir viktimisasie kan rapporteer. (✓)
- wettige stakings/protes-/massa aksies organiseer. (✓)
- arbeidswetgewing namens hulle lede afdwing. (✓)
- gereeld monitor dat werkers nie deur nuwe beleide/prosedures benadeel word nie. (✓)
- werkers bemagtig om hulle eie werkskondisies te monitor/verbeter/eienaarskap te neem daarvan. (✓)
- lede gereeld op hoogte bring van praktyke in die werkplek wat hulle direk mag raak. (✓)
- werkers adviseer oor hoe om verslae oor nienakoming te voltooi. (✓)
- werkers in vergaderings met die werkgewer verteenwoordig. (✓)
- Enige TWEE van die bostaande antwoorde vir EEN punt elk. (2 x 1) (2)

8.3 Verduidelik waarom die Wet op Basiese Diensvoorwaardes (WBDV), 1997 (Wet 75 van 1997), minderjarige kinders daarteen beskerm om in 'n formele werksomgewing te werk.

Punte moet as volg toegeken word:

TWEE punte (✓✓) vir 'n antwoord wat goed verduidelik is.

Moontlike antwoorde kan insluit:

- Die verantwoordelikhede van 'n formele werk kan stres tot 'n kind se lewe voeg, (✓)
want hulle mag nog nie emosioneel gereed wees om die mislukkings/uitdagings van take te hanteer nie. (✓)
- 'n Werksomgewing kan minderjarige kinders aan onvanpaste situasies/mense blootstel (✓) wat hulle moontlik nie sal kan hanteer nie. (✓)
- Om op 'n vroeë stadium betrokke te wees by die uitdagings van die volwasse wêreld, (✓) kan veroorsaak dat kinders nie weet hoe om die uitwerking van hulle kinderjare wat te vroeg beëindig word, te hanteer nie. (✓)
- Minderjarige kinders mag nie oor die nodige vaardighede vir spesifieke werk beskik nie (✓) en die werk kan daarom te intensief wees vir hulle fisiese vermoë. (✓)
- Kinders wat op so 'n jong ouderdom werk, (✓) mag van hulle wetlike/demokratiese reg tot opvoeding ontnem word. (✓)
- Kinders wat hulle eie geld verdien op so 'n kwesbare stadium van hulle lewens (✓) mag die geld op 'n onwyse manier spandeer/finansieel uitgebuit word deur volwassenes. (✓)
- Jong werkende kinders mag misbruik word deur volwassenes (✓) en mag onwetend slagoffers van mensehandel raak. (✓)
- Jong kinders kan swak gewoontes van volwassenes aanneem (✓) wat hulle eie gesondheid/veiligheid in gevaar mag stel. (✓)
- Enige EEN van die beogenoemde antwoorde vir TWEE punte. (1
x 2) (2)

8.4 Hoe kan 'n werkgewer 'n jong werker help wat 'n werkskontrak verkeerd vertolk of nie lees nie, om die gevolge daarvan te minimaliseer?

Punte moet as volg toegeken word:

TWEE punte (✓✓) vir elke antwoord wat goed verduidelik is.

Werkgewers kan ...

- verseker dat die regsgeleerdes wat die kontrakte saamstel, die taal vereenvoudig (✓) sodat die werkers wat nie vlot kan lees nie ook kan verstaan wat hulle lees/teken. (✓)
- 'n gunstige omgewing/stemming skep vir werkers om hulle kontrakte te lees en teken (✓) sodat hulle op geen manier bedreig/voel dat hulle onder druk is nie. (✓)
- vertalers/tolke beskikbaar stel om eerste/tweede addisionele taal sprekers te ondersteun (✓) aangesien die taal wat in hierdie kontrakte gebruik word moeiliker kan wees om te verstaan vir sulke werkers. (✓)
- 'n spesifieke datum en tyd reserveer vir werkers om deur vakbondlede/ pro-bono regsgeleerdes/regsadviseurs/mentors ondersteun te word wat duidelikheid kan bied met enige moontlike navrae/onduidelikhede in die kontrak (✓) wat enige misverstande van regulasies soos in die kontrak gestipuleer, te voorkom. (✓)
- animasies/tekeninge/simulasies by die kontrak insluit (✓) sodat werkers met gestremdhede/ leerprobleme ook hulle diensvoorwaardes duidelik kan verstaan. (✓)
- verseker dat kontrakte leesbaar/netjies getik is (✓) sodat werkers nie die inhoud van die kontrak misverstaan nie. (✓)
- verseker dat die diensvoorwaardes soos ooreengekom, nie in fynskrif gedruk is nie (✓) om te verhoed dat werkers belangrike besonderhede in die kontrak miskyk. (✓)
- Enige TWEE van die bogenoemde antwoorde vir TWEE punte elk. (2
x 2) (4)

8.5 Assesseer TWEE voordele vir 'n werkgewer wat werkers van 'n werkskontrak voorsien.

Punte moet as volg toegeken word:

TWEE punte (✓✓) vir elke antwoord wat goed verduidelik is.

Dit kan ...

- voorvalle/insidente van nienakoming deur werkers wat 'n werkgewer op 'n daaglikse basis moet hanteer, verminder (✓) wat 'n duidelike boodskap aan werkers kan gee oor die moontlike wetlike regte van die werkgewer ingeval van kontrakberuk. (✓)

- die werkgewer help om die nodige strukture/orde in die werkplek te vestig (✓) en sodonede die moontlike risiko's verlaag wat die werkgewer sou moes hanteer. (✓)
- die besigheid/maatskappy beskerm as beleide by die kontrak ingesluit word (✓) wat sodoende moontlike regs-eise teen die werkgewer kan verminder. (✓)
- sensitiewe inligting van die maatskappy/werkgewer beskerm, (✓) aangesien die werkgewer klosules van vertroulikheid by die kontrak sou kon insluit. (✓)
- verseker dat die werkgewer die werker van 'n volledig geskrewe posbeskrywing voorsien (✓) waarvolgens die werkgewet 'n verwysing sou hê ingeval werkers nie hulle pligte nakom nie. (✓)
- die werkgewer beskerm deurdat dit werkers kan verhoed om die opposisie te word nadat hulle die maatskappy verlaat het (✓) aangesien dit kan voorkom dat/werkers verbied om dieselfde produkte/dienste te verkoop/lower. (✓)

'n Werkgewer kan die werkskontrak gebruik om ...

- hoogs bekwame/gesogte werkers te lok (✓) wat kan verseker dat moontlike kandidate dit nie sal oorweeg om die kompetisie te gaan werk nie. (✓)
- Enige TWEE van die bogenoemde antwoorde vir TWEE punte elk. (2 x 2) (4)

8.6 Onderzoek die belangrikheid daarvan vir 'n werker om 'n werkskontrak te hersien. Dui ook in ELKE antwoord aan hoe die hersiening daarvan die werker kan bevoordeel.

Punte moet as volg toegeken word:

DRIE punte (✓✓✓) vir elke antwoord wat goed verduidelik is.

Moontlike antwoorde kan insluit:

- Jy mag besef dat jou posbeskrywing verander het (✓) en dat jy nie dienooreenkomstig vergoed word nie (✓) wat jou dan in staat kan stel om jou salaris weer te onderhandel. (✓)
- Dit mag nodig wees dat die werkskondisies van werkers verbeter moet word (✓) aangesien dit moontlik nie in ooreenstemming is met die toepaslike arbeidswet nie (✓) en as werkers sou verseker dat hierdie aanpassings in hulle kontrakte aangebring word, kan hulle wetlike geregtig wees tot gunstiger werksomgewings. (✓)
- Die maatskappy kan moontlik die toerusting opgradeer om by te hou met die tegnologiese

voortgang van die 21ste eeu (✓) en as 'n werker moet jy moontlik heropgelei word (✓)

wat dank an verseker dat jy die werkgewer verantwoordbaar hou vir die opleiding wat jy nodig mag hê om jou werk doeltreffend te verrig. (✓)

- Die werkgewer moet moontlik die werkskontrak aanpas om billike besorgdhede/versoeke van werkers tegemoet te kom (✓) en dit sou daarom belangrik wees vir werkers om seker te maak dat hierdie veranderinge wel in die werkskontrak voorkom (✓) wat dan kan verseker dat daar aan hulle eise voldoen word. (✓)
- Die maatskappy mag dalk die besigheid uitbrei (✓) en die kontrak mag dalk verander het en aandui dat werkers geregtig sou wees op bevordering/salarisverhogings (✓) en die werkers wat bewus sou wees van hierdie verbeteringe kan dan seker maak dat die werkgewer sulke ooreenkomste nakom. (✓)
- 'n Werkgewer kon moontlik aangedui het in die kontrak dat die ure vir oortyd verminder het (✓) en werkers wat hulleself sou vergewis van hierdie veranderinge (✓) sou dan kan seker maak dat hulle nie uitgebuit word deurdat die oortyd soos gestipuleer in die kontrak, oorskry word nie. (✓)
- Werkers wat op hoogte sou bly van hulle werkskontrak (✓) en wat moontlik die maatskappy wil verlaat vir beter geleenthede by 'n ander maatskappy, (✓) sal weet dat hulle hul werkskontrak kan beëindig sonder om beboet te word. (✓)
- Enige TWEE van die bogenoemde antwoorde vir DRIE punte elk. (2 x 3) (6)

[20]

VRAAG 9

WERWINGSPROSES

9.1 Definisie van die term werkwerwingsproses en 'n verduideliking van die belangrikheid van so 'n proses.

Punte moet soos volg toegeken word:

EEN punt (✓) vir 'n definisie van werwingsproses en TWEE punte (✓✓) vir

'n goed verduidelikte reaksie.

Definisie van werwingsproses:

Dit is 'n ...

- proses/metode om geskikte kandidate vir 'n werk te vind. (✓)

OF

- manier om geskikte kandidate vir 'n pos in 'n organisasie te lok/selekteer/aan te stel. (✓)

Enige ander relevante definisie vir EEN punt. (✓)

EN

Die belangrikheid van die werwingsproses is om ...

- Lok die regte soort werknemers (✓) deur gebruik te maak van 'n groot aantal kandidate. (✓)
- die organisasie van oorgenoeg vaardighede te voorsien (✓) om die beste een vir huidige of toekomstige gebruik. (✓)
- maatskappye in staat te stel om potensiële kandidate te teiken en hulle vir die toekoms te werf indiensneming (✓) eerder as om te streef om die regte een op die nippertjie te vind. (✓)
- diversiteit in seleksie te verseker (✓) ten einde aan alle wetlike en sosiale tipes te voldoen verpligtinge soos regstellende aksie/diensbillikheid. (✓)
- regverdigheid/deursigtigheid (✓) te verseker ten einde gelyke geleenthede aan alle werksoekers te bied. (✓)
- die werkgewer te rig op die korrekte prosesse en prosedures wat gevolg moet word (✓) dus om onbillike diskriminasie te bekamp/montelike geskille tot die minimum te beperk. (✓)
- Skep 'n platform wat aansoekers kan gebruik om hul griewe op (✓) te baseer indien hulle is benadeel deur die proses / die proses was gebrekkig. (✓)

Enige ander relevante verduideliking vir TWEE punte. (✓✓) (1 x 2) (2)

9.2 DRIE aksies wat sal verseker dat jou werksaansoek aanvaar word.

Punte moet soos volg toegeken word:

Gee TWEE (✓✓) punte vir enige van die volgende DRIE maniere:

Drie aksies wat sal verseker dat jou werksaansoek aanvaar word:

- Skryf 'n dekbrief om 'n oorsig te gee van jou vermoëns/kwalifikasies relevant tot die posvereistes (✓) sodat dit duidelik is waarom u die geskikte kandidaat vir die pos is. (✓)
- Sluit alle vereiste dokumente en inligting in (gesertifiseerde afskrifte van u ID /

sertifikate) (✓) om te verseker dat u aan alle vereistes voldoen het. (✓)

- Indiening moet betyds wees (✓) om te verhoed dat jou aansoek afgekeur word. (✓)
 - Voltooi die aansoekvorm korrek (✓) sodat u aansoek aanvaar word. (✓)
 - Verskaf jou korrekte kontakbesonderhede (✓) sodat jy gekontak/bereik kan word vir 'n onderhoud. (✓)
 - Gaan jou spelling en grammatika noukeurig na/gebruik gepaste taal (✓) in volgorde om 'n goeie indruk te laat/jou professionaliteit te bewys/goeie akademiese vaardighede te vertoon. (✓)
 - Stuur u aansoek aan die toepaslike persoon of soos aangedui in die Advertensie (✓) sodat u aansoek nie verdwaal nie. (✓)
 - Skryf 'n bondige en akkurate CV volgens die posbeskrywing (✓) sodat u voornemende werkgewer kry 'n vinnige oorsig van jou bevoegdheid/ervaring. (✓)
 - Gebruik korrekte en geloofwaardige verwysings (✓) sodat die werkgewer 'n professionele persoon kry indruk van jou werkservaring. (✓)
- Enige ander DRIE relevante antwoorde vir TWEE punte elk. (✓✓) (3 x 2) (6)

9.3 EEN manier waarop ELK van die volgende arbeidshandelinge 'n billike werksomgewing kan skep:

- **Die Wet op Arbeidsverhoudinge (WAV), 1995 (Wet 66 van 1995)**
- **Die Wet op Gelyke Indiensneming (EEA), 1998 (Wet 55 van 1998)**
- **Die Wet op Basiese Diensvoorwaardes (WBDV), 1997 (Wet 75 van 1997)**

Punte moet soos volg toegeken word:

Gee TWEE (✓✓) punte vir elke goed verduidelikte reaksie op elke handeling.

Die Wet op Arbeidsverhoudinge skep 'n billike werksomgewing omdat dit ...

- reguleer reëls vir die verhouding tussen die werkgewer en werker (✓) en sodoende billike praktyk tussen die twee partye te verseker. (✓)
- die werker die reg gee om aan 'n vakbond te behoort (✓) waardeur die werker kan wees beskerm deur sy vakbond in die werkplek. (✓)

- die Kommissie vir Versoening, Bemiddeling en Arbitrasie (KVBA)(✓) gestig waardeur geskille en argumente tussen werkers en werkgewers in 'n regverdige wyse. (✓)
- reguleer die organisatoriese regte van vakbonde (✓) om te verseker dat hulle dit nie doen nie oorskry hul grense. (✓)
- kollektiewe bedinging by die werkplek te bevorder en te fasiliteer (✓) om aan die regte van sy lede. (✓)
- reguleer die reg om te staak en die beroep om uit te sluit (✓) in ooreenstemming met die Grondwet. (✓)
- werknemersdeelname aan besluitneming bevorder (✓) deur die instelling van werkplekforums. (✓)
- bied eenvoudige prosedures vir geskilbeslegting (✓) om 'n wen-wen te behaal situasie tussen werkgewer en werknemer. (✓)
- maak ook voorsiening vir geskilbeslegting (✓) deur onafhanklike alternatiewe geskil resoluusie dienste. (✓)

Enige ander goed verduidelikte reaksie vir TWEE punte. (✓✓) (1 x 2) (2)

Die Wet op Gelyke Indiensneming skep 'n billike werksomgewing omdat dit ...

- gelyke geleenthede in die werkplek te bevorder (✓) daardeur onbillike diskriminasie of praktyke in enige indienseningsbeleid of -praktyk word uitgeskakel. (✓)
- regstellende aksie reguleer (✓) daarom is mense uit die aangewese groepe werkseleenthede gegee wat regverdige behandeling van alle mense verseker. (✓)
- Implementeer regstellendeaksiemaatreëls (✓) om die nadele van die verlede reg te stel. (✓)
- billike verteenwoordiging in alle beroepskategorieë en -vlakke in die Arbeidsmag (✓) om wanbalanse van die aangewese groepe aan te spreek. (✓)

Enige ander goed verduidelikte reaksie vir TWEE punte. (✓✓) (1 x 2) (2)

Die Wet op Basiese Diensvoorwaardes skep 'n billike werksomgewing omdat dit ...

- verseker dat alle werkers dienskontrakte het (✓) sodat die werker en

werkgewer word albei beskerm teen onbillike werkspraktyke. (✓)

- sit die pligte en verantwoordelikhede uiteen wat werkers teenoor hul werkgewers het(✓)

maak dus seker dat werkers doen wat van hulle verwag word sodat werkgewers

Moenie onredelike versoeke rig nie. (✓)

- reguleer die reg op billike arbeidspraktyke (✓) deur basiese

diensvoorwaardes / monitering van die variasie van basiese diensvoorwaardes. (✓)

- skryf die minimum diensvoorwaardes (✓) voor wat werkgewers wettiglik moet

Voldoen. (✓)

- beskerm werkers teen uitbuiting (✓) en bevorder sodoende respek vir menseregte

en sosiale geregtigheid. (✓)

- arbeidspraktyke reguleer (✓) deur die regte en pligte van werkgewers uiteen te sit en

Werknemers. (✓)

- verseker sosiale geregtigheid (✓) deur die basiese standaard van indiensneming met

met betrekking tot werksure, verlof, betaling, ontslag en geskilbeslegting. (✓)

Enige ander goed verduidelikte reaksie vir TWEE punte. (✓✓) (1 x 2) (2)

[15]

VRAAG 10

NOTA AAN ONDERWYSER:

- In hierdie vraag moet kandidate se antwoorde in volsinne geskryf word sover

Moontlik. Binne die 4-punt-vraag kan en behoort kandidate dus te wees

4, 3, 2 en 1 of 'n 0 (nul) toegeken, afhangende van die gegewe antwoorde.

10.1 Noem VIER maniere waarop werk jou 'n gevoel van doel in die lewe kan gee.

Punte moet soos volg toegeken word:

EEN punt (✓) vir elke antwoord.

Moontlike antwoorde kan die volgende insluit:

- Elke dag van jou lewe kan gevul word met daaglikse doelwitte om te bereik. (✓)
- Jy het 'n spesifieke rol om by jou werkplek te speel. (✓)

- Jy kan nuwe vaardighede aanleer en elke dag verskillende dinge ervaar. (✓)
- Jy mag 'n gevoel van kameraadskap/kameraadskap/waarvan jy deel is/behoort/inpas by jou maats/kollegas. (✓)
- Dit kan jou geleenthede bied om as persoon in verskillende fasette van jou lewe te groei / alternatiewe loopbaanpaaie te verken. (✓)
- Jy kan bydra tot die ekonomie en jou gemeenskap. (✓)
- Dit kan gevoelens van eiewaarde/prestasie/betekenis inboesem. (✓)
- Jy mag doen waarvoor jy lief is/ag slaan op jou roeping in die lewe. (✓)
- U voel miskien dat u lewe waardevol en lonend is vir uself en ander. (✓)
- Dit kan jou balans in die lewe gee. (✓)
- Dit kan jou sekerheid/finansiële en/of emosionele stabiliteit/rigting in die lewe bied. (✓)
- Jy kan as rolmodel vir ander lede van jou gemeenskap dien. (✓)
- Enige VIER van bogenoemde antwoorde vir EEN punt.
(4 x 1) (4)

10.2 Ontleed waarom dit nodig is vir alle werkers om die vereiste etiese gedrag in die werkplek te volg.

Punte moet soos volg toegeken word:

VIER punte (✓✓✓✓) vir elke goed verduidelikte antwoord.

LET WEL: Om die volle VIER punte te ontvang, moet kandidate 'n verklaring gee, (✓) brei uit oor die stelling, (✓) kwalifiseer dit (✓) en gee 'n uitkoms. (✓)

As alle werkers sou ...

- hul werk met ywer te doen (✓) wat hulle sou streef om voortdurend by hul vlak beste (✓) wat die algehele produktiwiteit in die werk aansienlik kan verbeter (✓) en dit kan help om die gemeenskaplike doel van die onderneming te bereik. (✓)
- verbind om altyd doeltreffend te funksioneer (✓) dit kan enige moontlike frustrasie verminder onder medewerkers (✓) wat 'n gevoel van 'n saamgevoegde arbeidsmag kan skep (✓) en Dit kan almal in staat stel om hul werk binne die vereiste tydsbeperkings te voltooi. (✓)
- Wees trots op hul werk (✓) Hulle sal hul werk doen met die nodige entoesiasme(✓) om sodoende uitstaande dienslewering te alle tye te verseker (✓) en Dit kan die integriteit van elke werker in die onderneming versterk. (✓)
- die verantwoordelikhede wat aan hulle opgedra is, eerbiedig, (✓) dan sou elkeen ook aanvaar aanspreeklikheid vir hul eie mislukkings / suksesse (✓) wat enige moontlike

vyandigheid onder werkers (✓) en dit kan goeie werksverhoudinge in die werkplek. (✓)

- doel om te alle tye professioneel te wees (✓) almal kan aangemoedig word om streng

Volg hierdie gedrag (✓) wat alle werkers kan help om dieselfde werk te handhaaf

standaarde (✓) om sodoende te verseker dat die beginsels van die onderneming gehandhaaf word. (✓)

- mekaar onder alle omstandighede met respek behandel (✓) dit kan 'n positiewe inspireer

verander na die wyse waarop hulle met mekaar omgaan (✓) wat mag

bevorder 'n houding van bewustheid (✓) en dit kan 'n emosioneel veilige

werksomgewing vir almal. (✓)

- integriteit toon in alles wat hulle doen (✓) hulle kan hulle daarvan weerhou om oneerlik te wees

praktyke (✓) wat bedrog/korrupsie in die werkplek kan voorkom (✓) en dit

kan verseker dat almal daarna sal streef om hoë sedes in die werkplek te handhaaf. (✓)

- Enige TWEE van bogenoemde antwoorde vir VIER punte.

(2 x 4)

(8)

10.3 Bespreek krities die belangrikheid daarvan om jou kernwaardes te verstaan om te verseker dat jy betekenis in jou werk kan vind.

Punte moet soos volg toegeken word:

VIER punte (✓✓✓✓) vir elke goed verduidelikte antwoord.

LET WEL: Om die volle VIER punte te ontvang, moet kandidate 'n verklaring gee,

(✓) brei uit oor die stelling, (✓) kwalifiseer dit (✓) en gee 'n uitkoms. (✓)

Moontlike antwoorde kan die volgende insluit:

- Om eers jou kernwaardes te verken, is 'n belangrike stap in die rigting van realistiese loopbaan

doelwitte (✓) aangesien u nie 'n doel kan stel vir wat u wil hê as u nie weet wat u

is op soek na (✓), maar om bewus te wees van jou kernwaardes kan jou duidelikheid gee

oor wat jy uit die lewe wil hê (✓) en dit kan jou in 'n beter posisie plaas om

streef na 'n werk wat vir jou betekenisvol sal wees. (✓)

- Die identifisering van jou kernwaardes is van kardinale belang om belangrike lewensbesluite te neem (✓) soos dit

kan u in staat stel om hierdie waardes te prioritiseer (✓) wat u dan kan lei om te vind

'n werk wat die waardes bied waarna u soek (✓) en dit kan help

jy moet besin of jy die regte loopbaan volg. (✓)

- Om jou kernwaardes te definieer is belangrik wanneer jy 'n werksgeleentheid nastreef (✓) aangesien

Dit kan u help om vas te stel of u eie waardes ooreenstem met die werk

waardes (✓) en indien nie, of u anders sou kon aanpas, (✓) en dit

kan jou help om werksgeleenthede deur die regte lens te sien. (✓)

- Jou kernwaardes kan die kompas wees wat jou na 'n geskikte loopbaan lei (✓) so

Dit is noodsaaklik dat u altyd hierdie waardes (✓) hersien om seker te maak dat u nie verloor nie sien wat regtig saak maak in jou lewe (✓) en dit kan jou help om te bepaal

watter loopbaanskuiwe jy moet maak of nie moet maak nie / of jy moet behou of

Los 'n werk. (✓)

- As u u kernwaardes (✓) duidelik uiteensit, kan dit u help om na te dink oor

wat vir jou belangrik is in 'n werk, (✓) om jou meer leiding te gee wanneer

jy moet die vooruitsigte van die werk oorweeg (✓) en dit kan dit makliker maak vir

jy moet óf 'n bepaalde werk aanvaar óf van die hand wys. (✓)

- Jou kernwaardes kan jou help om die belangrikheid van 'n spesifieke werk te bepaal

Vir jou (✓) en deur hierdie waardes vroeg in jou loopbaan te volg (✓) kan dit maak

makliker om te besluit watter werksgeleenthede jy kan oorweeg (✓) en dit kan help

jy om die werk te vind wat jou die bevrediging/tevredenheid sal bied wat jy is

op soek na 'n werk. (✓)

- Enige TWEE van bogenoemde antwoorde vir VIER punte.

(2 x 4) (8)

[20]